

FIȘA DISCIPLINEI

DISCIPLINA: ISTORIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu

I. FINALITĂȚI

1. Definirea *Istoriei Bisericii Ortodoxe Române* în contextul istoriografiei generale actuale și al celorlalte discipline istorice teologice;
2. Cunoașterea istoriei Bisericii Ortodoxe Române pentru a putea răspunde la provocările lumii actuale, în special în contextul interconfesional din interiorul României și în cel internațional din sud-estul Europei;
3. Formarea și dezvoltarea conștiinței istorice în spiritul dialogului și al dragostei creștine.

II. OBIECTIVE SPECIFICE

1. Precizarea specificului și a contribuției disciplinei *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* în cadrul general al studiului teologiei ortodoxe;
2. Definirea raportului dintre uman și divin în istoria Bisericii românești;
3. Evidențierea raportului dintre tradiție și înnoire în istoria Bisericii românești;
4. Precizarea liniilor de demarcație între istoriografia laică și cea religioasă;
5. Identificarea marilor direcții ale gândirii teologiei creștine;
6. Cunoașterea evoluției evenimentelor majore din viața Bisericii românești în raportul lor de la cauză la efect;
7. Evidențierea rolului formator al unor personalități istorice motivate din credința lor creștină în istoria României;
8. Însușirea unei cunoașteri cât mai obiective a deciziilor unor instanțe bisericești din trecut, valabile și astăzi;
9. Formarea unei conștiințe istorice ca bază de dialog între diferite tradiții culturale sau religioase;
10. Însușirea cunoștințelor necesare pentru orientarea corectă în domeniul istoriografiei ecclesiastice actuale.

III. Modalități de realizare:

Prezentarea izvoarelor, analiza lor critică, discuția informațiilor culese, dezbaterea, identificarea rezultatelor obținute

IV. EVALUAREA studenților:

Evaluarea parțială (formativă), cu măsuri de ameliorare, realizată prin aprecierea răspunsurilor orale.

Evaluarea finală (sumativă - cumulativă) realizată prin examen (colocviu) și întocmirea unor lucrări de cercetare.

V. TEMATICA PRELEGERILOR:

Anul I, semestrul I

I. Definirea Istoriei Bisericii Ortodoxe Române ca disciplină de studiu astăzi

1. Obiectul, definiția, scopul și metoda Istoriei Bisericii Ortodoxe Române. Izvoarele Istoriei Bisericii Ortodoxe Române.
2. Periodizarea Istoriei Bisericii Ortodoxe Române;
3. Traci (geto-daci), iliri, romani, sciți și începuturile istoriei României.

II. Viața creștină pe teritoriul României de azi în secolele II-VI

4. Vestirea Evangheliei la sciți, geto-daci și daco-romani. Sfântul Andrei, apostolul geto-dacilor.
5. Credință nouă, limbă nouă. Mărturii lingvistice în sprijinul vechimii creștinismului la români. Mărturii arheologice.
6. Organizarea bisericească în provinciile romane dunărene. Goții și creștinismul. Persecuții împotriva creștinilor în spațiul „romanității dunărene”.
7. Episcopia Tomisului. Teologi din Scythia Minor și din provinciile sud-dunărene. Arhiepiscopia Iustiniana Prima.

III. Viața bisericească pe teritoriul României de azi în secolele VII-XIV

8. Dacia după retragerea aureliană (271-275). Populații migratoare în Dacia. Problema continuității. Slavi și bulgari la sud de Dunăre. Ritul bizantino-slav la români.
9. Știri literar-istorice despre viața bisericească a românilor. Vlahii din sudul Dunării și viața lor bisericească. Arhiepiscopia Vicinei.
10. Viața bisericească a românilor din teritoriile intra- și extracarpatică în secolele IX-XIII.

IV. Viața bisericească în secolele XIII-XV

11. Românii din Transilvania în secolele XIII-XIV. Primii preoți și ierarhi ortodocși din Transilvania. Mitropolia Transilvaniei.

12. Înființarea țărilor române, a Mitropoliilor Țării Românești (Ungrovlahiei), Severinului și Moldovei în contextul rivalității maghiaro-polono-tătare.
13. Raporturile dintre Stat și Biserică în Țara Românească și Moldova. Drepturile și îndatoririle mitropoliților. Problema „autocefaliei” Bisericilor românești din Muntenia și Moldova (secolele XIV-XV)
14. Mănăstirile românești din secolele XIV-XV. Viața monahală. Literatura teologică și arta bisericească.

Anul I, semestrul II

I. Viața bisericească în secolul al XVI-lea

1. Contextul politic intern și internațional. Hegemonia otomană și impactul grecilor din Levant și Fanar asupra țărilor române și a Bisericii românești.
2. Evoluția Mitropoliilor Țării Românești (Ungrovlahiei) și Moldovei. Relația Stat-Biserică între paradigma simfoniei bizantine și despotismul domnesc.
3. Situația politică și confesională în Principatul Transilvaniei. Biserica românească din Transilvania. Superintendenți româno-calvini.
4. Mănăstirile și viața monahală. Arta bisericească. Viața preoților de mir și a credincioșilor.
5. Literatura teologică. Primele traduceri în limba română
6. Activitatea tipografică în secolul al XVI-lea în Țara Românească și Transilvania
7. Bizanțul după Bizanț. Sprijinul spiritual și material acordat de Țările Române lumii ortodoxe din Orient.

II. Viața bisericească în secolul al XVII-lea

8. Contextul politic intern și internațional în secolul XVII. Dezvoltarea monarhiilor feudale românești și ortodoxe.
9. Sfârșitul slavonismului cultural în Moldova. Legăturile cu Polonia și Ucraina. Mitropolitul Anastasie Crimca al Moldovei. Mitropolitul Petru Movilă al Kievului și Sinodul de la Iași.
10. Revigorarea culturală în timpul domniei lui Matei Basarab (mitropoliții Teofil și Ștefan ai Țării Românești) și Vasile Lupu (mitropolitul Varlaam al Moldovei). Pravile și cazanii românești. Începutul introducerii limbii române în cult;
11. Mitropolitul Dosoftei al Moldovei. Mitropoliții Teodosie și Varlaam ai Țării Românești. Episcopul Mitrofan la Huși și Buzău. Alte etape ale introducerii limbii române în cult;
12. Biserica din Transilvania în secolul XVII între prozelitismul principilor calvini și loialitatea față de Ortodoxie.

13. Tipograful, episcopul și mitropolitul Antim Ivireanul.
14. Mănăstirile din secolul al XVII-lea. Viața monahală. Arta bisericească
15. Legături inter-ortodoxe în secolul al XVII-lea.

Anul II, semestrul I

I. Viața bisericească în secolul al XVIII-lea

1. Contextul politic internațional. Războaiele ruso-austro-turce. Imigrația sârbilor în Banat. Privilegiile ilirice și înființarea Mitropoliei de Carloviț.
2. Dezbinarea bisericească a românilor din Transilvania din anii 1698-1701.
3. Biserica unită după Atanasie Anghel. Episcopul Inochentie Micu și urmașii lui.
4. Lupta pentru apărarea Ortodoxiei în Transilvania. Generalul Buccow, adevărat creator al Bisericii unite. Biserica Ortodoxă după 1761. Episcopii sârbi de la Sibiu
5. Viața bisericească în Banat. Episcopia Aradului. Viața bisericească în Bihor și Maramureș.
6. Mitropolia Țării Românești (Ungrovlahiei) în secolul XVIII în contextul regimului fanariot
7. Episcopia Râmnicului în secolul XVIII. Desăvârșirea românizării cultului Bisericii românești.
8. Mitropolia Moldovei în secolul XVIII în contextul regimului fanariot
9. Mănăstirile și viața monahală. Sf. Paisie Velicicovschi. Literatura teologică.
10. Legături cu alte Biserici ortodoxe. Români (vlahii) din Balcani.

II. Viața bisericească în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

11. Contextul politico-bisericesc din prima jumătate a secolului XIX în Sud-estul Europei. Regulamentele Organice și viața bisericească;
12. Mitropolia Moldovei. Mitropolitul Veniamin Costachi;
13. Mitropolia Țării Românești în prima jumătate a secolului XIX. Rolul duhovnicesc al mănăstirii de la Cernica (Starețul Gheorghe și Sf. Calinic de la Cernica);
14. Biserica din Transilvania. Episcopul Vasile Moga. Viața bisericească din Arad și Banat. Lupta de emancipare a credincioșilor români din Mitropolia de Carloviț;

Anul II, semestrul II

I. Viața bisericească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea

1. Biserica din vechea Românie sub impactul legiuirilor bisericești ale lui Alexandru Ioan Cuza
2. Biserica din vechea Românie sub impactul Legii Sinodale (1872). Legea clerului mirean și a seminariilor. Învățământul teologic. Literatura teologică. Arta bisericească;
3. Biserica ortodoxă română din Bucovina între anii 1775-1918. Pericolul rutenizării Bucovinei. Facultatea de Teologie din Cernăuți;
4. Biserica ortodoxă din Basarabia între anii 1812-1918. Acțiuni de rusificare a Basarabiei;
5. Biserica Ortodoxă din Transilvania și Banat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Mitropolitul Andrei Șaguna și urmașii săi. Statutul Organic;
6. Eparhiile sufragane ale Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei. Învățământul teologic;
7. Biserica Unită din Transilvania și încercările de maghiarizare prin Episcopia de Hajdudorog;

II. Biserica Ortodoxă Română între anii 1918-1948

8. Noua organizare bisericească unitară. Statutul bisericesc din anul 1925. Înființarea Patriarhiei Române. Patriarhul Miron Cristea și alți ierarhi de seamă între 1918-1948.
9. Învățământul teologic. Activitatea socială și culturală a Bisericii. Legăturile cu alte Biserici creștine.

III. Biserica Ortodoxă Română în perioada 1948-1989

10. Noua organizare și legislație bisericească sub regimul comunist. Preoți și credincioși români în temnițele comuniste
11. Patriarhii Justinian, Justin și Teoctist. Canonizarea sfinților români. Diaspora ortodoxă românească.
12. Învățământul teologic. Literatura teologică și presa bisericească. Legături cu alte Biserici ortodoxe. Implicarea în viața ecumenică.

IV Biserica Ortodoxă Română după 1989

13. Noul cadru juridic după 1989. Patriarhul Daniel. Legea Cultelor din 2006 și Statutul din 2007/2008.

14. Învățământul teologic. Activitatea culturală și socială a Bisericii, în parteneriat cu Statul român. Legăturile cu alte Biserici creștine.

Bibliografie selectivă

Anul I, Semestrul I:

1. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Basilica, București, 2014;
2. Idem, *Studii de istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, 2 vol., București 2005 și 2009;
3. Gheorghe Brătianu, *Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele Române*, București, 1995;
4. Nicolae Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906;
5. Idem, *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea*, București, 1910;
6. Alexandru Madgearu, *Rolul creștinismului în formarea poporului român*, București, 2001;
7. Idem, *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele CII-VIII*, București, 1997;
8. P.P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969;
9. Idem, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971;
10. Ioan Moldoveanu, *Epoca iustiniană și creștinismul la Dunărea de Jos (sec. VI)*, București 2006;
11. Simion Reli, *Relațiile dintre Biserică și Stat în România veacurilor trecute*, București, 1938

Anul I, Semestrul II:

12. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania*, Sibiu, 1992;
13. Idem, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*, București, 1980;
14. Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935;
15. Ion Aurel Pop, *Transilvania din secolul XII până în 1541*, în "Istoria României. Transilvania", vol. I, Cluj-Napoca, 1997, p.451-543;
16. Idem, *Din mâinile valahilor schismatici. Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale. Secolele XIII-XIV*, București, 2011;
17. Pompiliu Teodor *Politica ecleziastică a lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în "Revista Istorică", III, 1992 nr. 5-6, p. 473-490;
18. Ioan Lupaș, *Documente istorice transilvane. Vol.I (1599-1699)*, Cluj, 1940;
19. Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI-XVIII*, ed. revăzută și adăugită, București, 2001;
20. Ion Gheție, Alexandru Mares, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985;

21. Dan Simionescu, Damian P. Bogdan, „Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. 56, 1938, nr. 11-12, p. 866-880;
22. Radu Crețianu, „Mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei”, în *Mitropolia Olteniei*, an. 29, 1977, nr. 1-3, p. 119-139;
23. Niculae Șerbănescu, „La 300 de ani de la moartea mitropolitului Varlaam al Moldovei”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. 75, 1957, nr. 10, p. 1012-1035;
24. Idem, „Varlaam, mitropolitul Țării Românești (1672-1679)”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. 76, 1958, nr. 12, p. 1120-1158;
25. Ștefan Ciobanu, *Dosoftei mitropolitul Moldovei și activitatea lui literară*, Iași, 1918;
26. Paul Bruszanowski, *Considerații cu privire la relația dintre Biserica Ortodoxă Română și autoritățile de Stat din Principatul autonom al Transilvaniei (1541-1690)*, în "Revista Teologică". An. XXVI (88), nr. 2, aprilie-iunie 2006, p. 122-142;
27. Idem, *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval*, Cluj Napoca, 2007.;
28. V. Mangra, în *Mitropolitul Sava Brancovici*, Arad, 1906;

Anul II, Semestrul I:

29. Mircea Păcurariu, *Uniația în Transilvania în trecut și azi*, Sibiu, 1994;
30. Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor*, 2 vol, Sibiu, 1920 și 1930;
31. Idem, *Românii din Transilvania și unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul roman (1697-1701)*, Buc., 1963;
32. Ștefan Lupșa, *Biserica ardeleană și "unirea" în anii 1697-1701*, Buc., 1949;
33. Idem, "Unirea" ardeleană în 1701, după întoarcerea lui Atanasie din Viena, în "Anuarul XXV (VII) al Institutului Teologic Universitar Sibiu", 1948-1949, p.3-32.
34. Ioan Lupaș, *Dezbinarea bisericească a românilor ardeleni în lumina documentelor din întâia jumătate a veacului al XVIII-lea*, în "Studii, conferințe și comunicări istorice", vol.I, București, p.231-267;
35. Idem, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918;
36. Idem, *Doisprezece pețitori ai Episcopiei transilvane vacante de la 1796-1810*, în "Studii, conferințe și comunicări istorice", vol. I, Editura Casa Școalelor, București, 1927;
37. Mihai Săsăujan, *Habsburgii și Biserica Ortodoxă din Imperiul austriac (1740 -1761). Documente*, Cluj - Napoca, 2003;
38. Idem, *Biserică, națiune și putere de stat (secolele XVIII - XX). Contribuții documentare la Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 2013,
39. Ioan F. Stănculescu, *Reforme, rânduieli și stări bisericești în epoca fanariotă*, în "Biserica Ortodoxă Română", an. LXXXIV, 1963, nr. 5-6, p. 522-545;
40. Alexandru Ciurea, „Câteva aspecte esențiale ale regimului turco-fanariot în Istoria Bisericii Ortodoxe din România”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. 89, 1971, nr. 7-8, p. 838-843;
41. Idem, *Figuri de ierarhi moldoveni: Leon Gheucă*, Chișinău, 1942;
42. Idem, *Figuri de ierarhi moldoveni:Iacob Stamati (1749-1803)*, Iași, 1946;

43. Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriece (1716-1739). Cu 220 acte și fragmente inedite culese din arhivele din Viena*, București, 1906;
44. Niculae Șerbănescu, „Episcopii Râmnicului”, în *Mitropolia Olteniei*, an. 16, 1964, nr. 3-4, p. 171-212;
45. Mihai Manolache, „Biserica din Țara Românească în timpul domnitorului Alexandru Ipsilanti. 1774-1782”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. 84, 1966, nr. 7-8, p. 808-835;
46. Aurel Sacerdoțeanu, „Tipografia Episcopiei Râmnicului. 1705-1825”, în *Mitropolia Olteniei*, an. 12, 1960, nr. 5-6, p. 291-349;
47. Paul Brusanowski, *Situația juridică și dotația Bisericii Ortodoxe din Ardeal între 1761-1810. Fondul Sidoxial. Asemănări și deosebiri față de celelalte confesiuni din Monarhia habsburgică*, în „*Revista Teologică*”, XVII (89), ianuarie-martie 2007, p. 123-163;
48. Idem, *Situația politică, socială și bisericească a Principatelor Române la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în viziunea căpitanului austriac Franz Josef Sulzer*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, an. CXX, 2002, nr. 1-6, p. 506-553;
49. Idem, „Viața bisericească în Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea, descrisă de medicul sibian Andreas Wolf”, în *Teologie și Viață*, an. XI (LXXVII), Iași, 2001, nr. 8-12, p. 73-91;

Anul II, Semestrul II

50. Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000. Biserică, Națiune, Cultură*, București, 2006, 2 volume;
51. Keith Hitchins, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania*, București, 1995;
52. Johann Schneider, *Ecleziologia organica a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, Sibiu, 2008;
53. Paul Brusanowski, *Reforma constituțională în Biserica Ortodoxă a Transilvaniei între 1850-1925*, Cluj Napoca, 2007;
54. Idem, *Stat și Biserică în Vechea Românie. 1821-1925*, Cluj Napoca, 2010;
55. Idem, *Autonomia și constituționalismul în dezbaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române. 1919-1925*, Cluj Napoca 2007;
56. Mihai Săsăujan, „Situația mănăstirilor românești după secularizare (a doua jumătate a sec. al XIX-lea și prima jumătate a sec. al XX-lea)”, în *Secularizarea averilor bisericești (1863). Motivații și consecințe*, București, 2013, pp. 87- 106;
57. Ioan Moldoveanu, *Contribuții la istoria relațiilor Muntelui Athos cu Țările române (anii 1650-1863)*, București, 2002;
58. Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii din România. Studii de istoria Bisericii Române contemporane, vol. I (1850-1895)*, București, 1905;
59. Ion Vicovan, *Ioan Irineu Mihălcescu - "Apostol al Teologiei românești"*, vol. I, Iași, 2004;

60. Idem, *Ioan Irineu Mihălcescu – un ierarh luptător*, vol. II, Iași, 2004;
61. Idem, „Arhiereul Filaret Scriban (1811-1873)”, în *Filaret Scriban Stavropoleos – Scrieri teologice*, (ediție îngrijită de Gheorghe Popa, Ion Vicovan și Iulian Moga), Iași, 2010, p. 49-76;
62. Idem, *Mitropolia Moldovei și Sucevei la jumătatea veacului al XX-lea – pagini de istorie*, Iași, 2009;
63. Idem, „Mitropolitul Teoctist al Moldovei (1977-1986, locțiitor până în 1990) – aspecte ale activității pastoral-misionare și culturale”, în *Urme în eternitate. Mitropolitul Teoctist al Moldovei și Sucevei*, (coord.: PS Calinic Botosaneanul), Iași, 2010, p. 16-66;
64. George Enache, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană. Studii și eseuri*, București, 2005.
65. Idem, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Galați 2009;
66. Idem, *Despre curajul de a rosti: Episcopul Nicolae Popovici al Oradiei*, Galați 2009
67. Nicolae Bocșan, *Națiune și confesiune în Transilvania în secolul al XIX-lea: cazul Mitropoliei române*, în "Etnie și confesiune în Transilvania. Secolele XIII-XIX", Oradea, 1994, p. 97-188;
68. Idem, *Ortodocși și uniți în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în "Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani", București, 2004, p. 597-614;
69. Spiru Haret, *Criza bisericească*, București, 1912;
70. Liviu Stan, *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului și principiul autonomiei Bisericii*, Sibiu, 1940;
71. Ionuț Corduneanu, *Autonomia Bisericii Ortodoxe față de Stat în România în perioada 1866-1989*, în "Libertate religioasă în context românesc și european. Simpozion internațional, București, 12-13 septembrie 2005", ediție îngrijită de Adrian Lemeni, Florin Frunză și Viorel Dima;